

Ny bonde - ny skogbruker?

Kompetanseløft Trøndersk Landbruk

Utgitt 2015

[Eierskap](#)

[Registreringer](#)

[Regnskap](#)

[Lover og forskrifter](#)

[Miljøhensyn](#)

[Bestemmelser å være obs på](#)

[Planverktøy/revisjon](#)

[Tilskuddsordninger](#)

[Skogordninger](#)

[Erstatningsordninger](#)

[Investering og etablering](#)

[Vilt og naturbasert reiseliv](#)

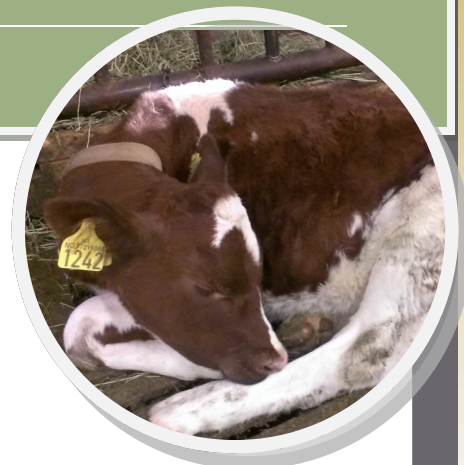
[Lokalmat og tjenester](#)

[Tips på nettsider](#)

[Hjelp og rådgivning](#)

INNLEDNING

Gratulerer som ny bonde og/eller skogeier!

Som ny bonde er det mye du skal forholde deg til. Det er ikke alltid like lett å få oversikten. Dette heftet vil gi deg en introduksjon til mye av det du må forholde deg til som ny bonde/skogeier. Du må selv følge opp med å stille spørsmål til de ulike instansene som kan veilede deg videre. En sentral instans å ta kontakt med i en tidlig fase er landbruksforvaltningen i din kommune (heretter kalt kommunen).

Formålet med heftet er å gjøre det lettere for deg å komme i gang som ny bonde/skogeier. Her får du generelle råd om hva du må ha på plass med tanke på registreringer, innmeldinger, regelverk og tilskudd. Nyttige linker til kompetansetilbydere og orientering om hva de største rådgiverorganisasjonene kan tilby deg av hjelp, er også omtalt.

Denne brosjyren er utgitt av Kompetanseløft Trøndersk Landbruk i samarbeid med Snåsa kommune. Det er mange aktører som har bidratt til brosjyren, blant annet Fylkesmannen i Nord- og Sør-Trøndelag, Steinkjer regnskapskontor og Jon Rannem.

Vi gjør oppmerksom på at regelverk og tilskuddsordninger stadig er i endring. Brosjyren ble utgitt i september 2015, og er skrevet ut fra gjeldende regelverk og tilskuddsordninger.

Hva må du huske på som ny bonde?

Når du starter som bonde er det mange valg som skal tas og mange registreringer som må ordnes i oppstartfasen. Det skal på plass både organisasjonsnummer, produsentnummer, kontonummer, momsregistrering osv. I en oppstartsfase må du også antagelig ha en driftskreditt på plass, før pengene begynner å komme inn.

Det er altså mye du skal ha i orden før du kan bestille fôr og såvarer, eller hva det nå skal være – og ikke minst for at du skal kunne søke om produksjonstilskudd.

Gi beskjed til kommunen – de er førstelinjetjeneste og pliktig til å hjelpe deg med å finne frem i systemene. Kommunen har ansvar for de fleste tilskuddsordningene. Når det gjelder agronomisk/økonomisk veiledning anbefales det at du gir beskjed om at du vil ha et kartleggings- og veiledningsmøte med jord-/skogbrukssjefen i kommunen. Her kan dere diskutere ulike idéer, og kommunen kan tipse deg om hvem du kan spørre vedr. planlegging, kompetanseheving, finansiering og rådgivning i ditt nærområde.

EIERSKAP

Særeie/sameie?

Er dere to som kjøper gården, er det en del formaliteter i forhold til eierskap som bør avklares ved gårdskjøp. For de som er gift er mange av formalitetene regulert gjennom blant annet ekteskapsloven. Ved andre samlivsformer må en selv sørge for avtaler som sikrer begge.

Dersom dere er to som ønsker å overta en landbrukseiendom i sameie, uten å være gift, vil dette normalt betinge konsesjonsmyndighetenes godkjenning (kommunen) etter gjeldende konsesjonslov. Dette for å sikre begges rettigheter, ved opphør av samlivet enten i levende live eller ved den enes død. Dette er ting man helst ikke vil tenke på, men som er veldig viktig at er formelt på plass tidlig.

Det er flere varianter av særeie og sameie. Hva som er det beste valget for deg og dere er et valg dere selv må ta, ut fra hva som dekker deres behov og ønsker. Det kan i de fleste tilfeller være greit å ta kontakt med noen som driver med eiendomsoverdragelser. Regnskapskontor eller advokater har god greie på hvilke muligheter og varianter som finnes. Det kan alltid være lurt å rådføre seg med folk som har kompetanse på dette feltet. Det er vanskelig!

Boplikt

Ved overtakelse/erwerb av *bebyggt* landbrukseiendom oppstår boplikt. Den lovbestemte boplikten er en betingelse for at odelsberettigede eller nær slekt kan erverve landbrukseiendom konsesjonsfritt. Boplikt kan oppstå hvis eiendommen består av mer enn 25 daa fulldyrka jord eller overflatedyrket jord, eller av mer enn 500 daa produktiv skog. Den som ikke kan, eller ikke vil bosette seg på eiendommen må søke konsesjon.

Eierskifte i landbruket - internett-adresse: www.eierskifte.no

Dette er et nettsted om eierskifte i landbruket. Sidene inneholder spørsmål og svar omkring problemstillinger ved eierskifte, og har en oversikt over ord og uttrykk i forbindelse med eierskifte. Her finner du en liste over rådgivere som gir råd vedrørende eierskifte i distriktet ditt.

REGISTRERINGER

Organisasjonsform:

Det første du må ta stilling til før du registrerer deg i Brønnøysund-registeret er om du/dere skal være ENK (enkelpersonforetak) eller ansvarlig selskap. Eierformen ansvarlig selskap har igjen to muligheter, enten ANS (solidarisk ansvar) eller DA (delt ansvar).

Dersom dere er to som skal drive gården og ta ut lønn kan det ha innvirkning på hvordan du/dere skal registreres, spesielt dersom dere er to som skal dele på inntekta og dere ikke er gift.

Hvorfor?

Er dere gift kan dere dele inntektene uten å tenke på arbeidsgiveravgift, selv om gården er registrert som et ENK. Det samme gjelder om det bare er den ene som skal drive gården og ta ut inntekt. Er dere derimot samboere som skal drive gården, og begge skal ta ut inntekt, anbefales det å velge ANS/DA. Da kan begge ta ut lønn, uten at foretaket må betale arbeidsgiveravgift for partneren.

Når det er tatt stilling til dette, søker man Brønnøysundregistrene om organisasjonsnummer. Det er få andre registreringer og innmeldinger dere får gjort før dere har et org.nr. på plass.

Trenger du/dere hjelp til dette kan regnskapskontorene hjelpe til.

Organisasjonsnummer

Du må ha et organisasjonsnummer for å kunne skaffe deg 1) produsentnummer og 2) for å kunne søke produksjonstilskudd i jordbruket. Organisasjonsnummer kan du skaffe deg ved å gå inn på www.brreg.no/registrering. En slik registrering gjøres enklest og raskest gjennom Altinn, eller manuelt via "Samordnet registermelding".

Du må ha både organisasjonsnummer og produsentnummer på plass for å kunne søke om produksjonstilskudd. De fleste gårdsoverdragelser skjer ved nyttår, og første søknadsfrist er allerede 20. januar. Start derfor registreringene i ekstra god tid, det er ofte mer jobb enn forventet.

Produsentnummer

Alle som driver et jordbruksforetak må ha et produsentnummer som er registrert hos de som skal kjøpe råvaren din dvs. meieri, slakteri, kornmottak etc. Org.nr. må være på plass før du kan få tildelt produsentnummer.

Hjelp til å skaffe produsentnummer kan du få av varemottaker eller kommunen. Du kan selv ta kontakt med produsentregisteret for registrering ved å sende epost til post@prodreg.no.

For registrering må du opplyse om følgende: navn på foretak, navn på person, gnr./bnr. , fødselsnr. (11 siffer) og org.nr.

Dette må på plass før du kan bestille fôr, levere melk eller andre råvarer til en aktør, og når du skal søke om produksjonstilskudd.

REGISTRERINGER

Medlemskap i leverandør- eller mottakerbedrift

Når du har valgt hvem du skal levere dine råvarer til, tar du kontakt med bedriften og melder inn ditt medlemskap. For at du skal bli registrert som medlem må du ha organisasjonsnummer, produsentnummer og kontonummer.

Innmelding kan du også gjøre samtidig som du skaffer deg produsentnummer, da de fleste bedriftene er behjelpelig med å få i gang denne prosessen

Flere av leverandør- og mottakerbedriftene tilbyr også å komme på velkomstbesøk.

TYPE	ANTALL	ROM	ANTALL	ANTALL	PLASSER	INNEKAST	TID	UTKAST
1999								
A-rom	3	0	268	0				
B-rom	0	0	0	0				
C-rom	14	1 247	1 308	0				
D-rom	0	0	0	0				
WAB-rom	0	0	0	0				
TOTALT	17	1 247	1 363	0				

TYPE	ANTALL	ROM	ANTALL	ANTALL	PLASSER	INNEKAST	TID	UTKAST
1999								
A-rom	3	111	363	2				
B-rom	0	0	0	0				
C-rom	11	843	1 281	8				
D-rom	0	0	0	0				
WAB-rom	0	0	0	0				
TOTALT	34	1 354	1 363	10				

TYPE	ANTALL	ROM	ANTALL	ANTALL	PLASSER	INNEKAST	TID	UTKAST
1999								
A-rom	36	1 841	3 351	8				
B-rom	36	3 342	3 359	1				
C-rom	6	318	422	8				
D-rom	0	0	0	0				
WAB-rom	0	0	0	0				
TOTALT	78	5 501	7 132	17				

TYPE	ANTALL	ROM	ANTALL	ANTALL	PLASSER	INNEKAST	TID	UTKAST
1999								
A-rom	1	134	178	0				
B-rom	0	0	0	0				
C-rom	0	0	0	0				
D-rom	0	0	0	0				
WAB-rom	0	0	0	0				
TOTALT	1	134	178	0				

Driftskreditt - en avtalt kredittramme med sikkerhet i leveranser

I en oppstartsfase vil det i mange tilfeller være behov for å ha en driftskreditt. Når du skal søke om driftskreditt, vil banken blant annet ha en oversikt over planlagt omsetning på gården. Da er det ofte greit å ha et budsjett for de produksjonene du tenker å drive med. For å få driftskreditt kreves det at du har leveranser til samvirkeorganisasjoner eller private organisasjoner som er tilknyttet driftskredittordningen.

For at driftskreditten skal aktiveres hos banken, må du være momsregistrert i Brønnøysundregistrene. I tillegg vil banken måtte ha en godkjenning fra garantiutvalget som består av samvirkeorganisasjonene. Denne godkjenningen søker banken for deg. Garantiutvalget har en behandlingstid på minst 2 uker. Derfor er det også her viktig at du starter prosessen tidlig.

I en oppstartsfase kan dette være litt utfordrende da du må ha en omsetning på minst kr. 50.000,- for å bli mva-registrert. Dersom du tar over et foretak som er momsregistrert, vil kjøper som regel bli godkjent i mva-registeret, uten å måtte dokumentere omsetning. Ta gjerne kontakt med en regnskapsfører for å få hjelp til prosessen.

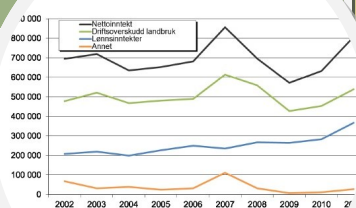
Mattilsynet:

Når du er registrert i landbruksregisteret, får Mattilsynet melding fra produsentregisteret om at du har startet opp. Du trenger ikke foreta deg noe rent praktisk opp mot Mattilsynet, med mindre du skal drive med foredling eller lokalmatproduksjon.

Mattilsynet er et kontrollorgan, og kan komme på besøk for å se hvordan foretaket drives.

REGNSKAP

svin – driftsoverskudd og i.
(12 bruk)

Regnskapsplikt/Bokføringsplikt

Det finnes en rekke lover som regulerer hva du som gårdbruker og næringsdrivende er pålagt å levere av regnskap. De fleste gårdsbruk er organisert som enkeltpersonforetak, og har ikke regnskapsplikt, men bokføringsplikt. I praksis betyr det at det skal føres et regnskap for foretaket, men du slipper å levere regnskapet til Brønnøysundregistrene.

Skatteregnskap

Krav til skatteregnskap gjelder for at du skal levere og dokumentere de oppgavene myndighetene trenger, blant annet for skatte- og avgiftsfastsetting. Skattemyndighetene skal også ha mulighet til å foreta et bokettersyn, og da skal du kunne presentere et regnskap ført etter regnskapslovens krav. Med utgangspunkt i skatteregnskapet beregnes det personinntekt som er grunnlag for sosiale rettigheter, f.eks. sykepenger og fremtidig pensjon. Det er mulig å justere inntekten, hovedsakelig med å justere avskrivningene, for å tilpasse inntekten gunstigst mulig i forhold til skatt og sosiale rettigheter. De aller fleste kjøper tjenester fra autoriserte regnskapsførere, men du kan også føre regnskapet selv.

Driftsregnskap

Et driftsregnskap føres for å gi et mest mulig fullstendig og korrekt bilde av økonomien på bruket. Dette har til formål å gi deg som bedriftsleder et godt styringsredskap for å fatte gode beslutninger i drifta. Hele brukerfamiliens økonomi inkludert lønnsinntekter, private eiendeler og gjeld tas med i driftsregnskapet, for å få full oversikt over likviditet, egenkapital- og finansieringssituasjonen. Driftsregnskapet bygger på bokføringene i skatteregnskapet, men det bør omarbeides noe for å få mest mulig korrekte tall for å finne lønnsomheten i deler eller hele virksomheten. Dette fordi det er bestemte krav i skatteregnskapet (f.eks. verdsettes buskap og varelager etter bestemte satser som er langt under faktisk verdi). Avskrivningene bør også justeres til antatt verdiforringelse, istedenfor det som er skattemessig gunstig. Driftsregnskapet vil også være et grunnlag for at du kan utarbeide driftsgreinsanalyser, hvor inntekter og kostnader knyttet til hver produksjon (korn, melk, kjøtt, potet osv.) spesifiseres. Dette vil gi deg bedre mulighet til å foreta analyser for å finne forbedringsområder i drifta av gården. De fleste regnskapskontorene, Norsk landbruksrådgivning, samvirkeforetakene og private økonomirådgivere er gode medspillere og leverandører av slike tjenester.

Viktig å merke seg:

Regnskapet skal gi deg et fullstendig bilde av foretakets virksomhet. Dette betyr at alle transaksjoner skal være med. For eksempel skal oppgjør mellom foretak som selger varer/tjenester til hverandre ikke være en nettofaktura, men vise hvilke varer og tjenester som har gått mellom foretakene.

REGNSKAP

Faktura

Du skal sende ut faktura umiddelbart og seinest en måned etter at varen eller tjenesten er levert. Fakturaen skal inneholde fakturanummer, navn og organisasjonsnummer til avsender, dato for fakturering og forfall, type tjeneste og sum. Dersom du er registrert i merverdiavgifts-manntallet, skal du spesifisere merverdiavgifta på fakturaen. Du skal dessuten skrive MVA bak org.nr. ditt.

Bilag

Bilag er selve dokumentasjonsgrunnlaget for regnskapet. Et bilag kan være en faktura, en nota, ei regning eller ei kvittering. Det er samme krav til bilag som til faktura.

Merverdiavgift (mva)

Merverdiavgiften (moms) er en omsetningsavgift som skal beregnes på alle ledd i omsetningskjeden. Som gårdbruker skal du betale avgift av salget minus den avgiften du selv betalte for varer og tjenester du har benyttet i produksjonen. I praksis betaler hvert enkelt ledd avgift av den merverdien som oppstår på eget foretak. De fleste varer og tjenester er mva-pliktige. Når du passerer 50. 000,- i omsetning i løpet av de siste 12 månedene, og ikke er registrert i mva-registeret skal du søke om registrering i mva-registeret. Fra da av kan du trekke fra merverdiavgiften på det du kjøper, og du skal spesifisere mva-avgiften på fakturaer som du skriver.

En samleoppgave over momsposteringene i regnskapet skal sendes til skattemyndighetene årlig for landbruksforetak. Det kan også søkes om 2-månedlige terminer. MVA-oppgaven blir i dag vanligvis innsendt via Altinn.

Næringsoppgave

En oppgave som alle næringsdrivende er forpliktet til å sende inn, i tillegg til selvangivelsen. Oppgaven skal leveres uavhengig av hvor stor omsetning du har, og sjøl om foretaket ikke er i aktiv drift. Næringsoppgaven inneholder resultatregnskap og balanse ([RF-1175](#)). I tillegg til næringsoppgaven skal alle landbruksforetak også levere skjemaet Landbruk ([RF-1177](#)) med diverse tilleggsopplysninger til næringsoppgaven. Andre aktuelle skjema er for eksempel skjema for utregning av personinntekt ([RF-1224](#)), saldoskjema ([RF-1084](#)) og bilskjema ([RF-1125](#)).

Oppgaver som arbeidsgiver

Som arbeidsgiver (for en avløser eller annen ansatt du har) skal du foreta skattetrekk i samsvar med skattekort til den ansatte i lønnsutbetalingene, og betale arbeidsgiveravgift.

A-meldingen må leveres. Medlemmer i avløserlag kan få avlønninger og "alt" papirarbeidet utført av avløserlaget, men du kan gjøre det selv i Altinn. Kontakt regnskapskontor eller skatteetaten for å finne ut om du er pliktig til å foreta pensjonstrekk.

LOVER OG FORSKRIFTER

Regelverket er en viktig del av velferdssamfunnet. For deg som gardbruker, er blant annet disse lovene viktige:

Jordlova	Statsallmenningsloven	Naturmangfoldloven
Forpaktingslova	Regnskapsloven	Vannressursloven
Odelslova	Merverdiavgiftsloven	Kulturminneloven
Konsesjonsloven	Dyrevelferdsloven	Beitelova
Plan- og bygningsloven	Matloven	Grannegjerdelova
Forurensningsloven	Viltloven	Friluftsløven
Vegloven	Skogbrukslova	Reindriftsloven
Husdyravlsløven	Laks- og innlandsfiskloven	Motorferdselloven
Jordskifteløven	Vassdragsloven	
Bygdeallmenningsloven	Svine- og fjørfeproduksjonsloven	med flere...

Du finner alle lover og forskrifter på www.lovdata.no. Nettsida www.regelhjelp.no er en veiviser til HMS-regelverket som gjelder for foretaket ditt. Mattilsynet forvalter også mange lover og forskrifter som du bør være klar over. Mer info får du hos kommunen.

Noen av de viktigste forskriftene du må forholde deg til:

Forskrift om produksjonstilskudd og avløser-tilskudd	Forskrift om hold av storfe/- svin/- høns og kalkun
Forskrift om organisk gjødsel mv.	Forskrift om bærekraftig skogbruk
Forskrift om plantevernmidler	Forskrift om konsekvensutredninger for tiltak etter sektorlover
Forskrift om gjødslingsplanlegging	Forskrift om nydyrking
Forskrift om klimabetingede skader i plante- og honningproduksjon	Pelsdyrforskriften
Forskrift om tilskudd til drenering av jordbruks-jord	Forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)
Forskrift om skogfond o.a.	Forskrift om tilskudd til nærings- og miljø-tiltak i skogbruket (NMSK)

MILJØHENSYN

Gjødselspredning

Bruk av husdyrgjødsel er regulert gjennom Forskrift om organisk gjødsel. Forskriften regulerer blant annet når du har lov til å gjødsle. Spredning av husdyrgjødsel er kun tillatt i perioden 15. februar til 1. november. Det er ikke tillatt å spre husdyrgjødsel på snødekket eller frossen mark. Spredning uten nedmolding/nedfelling på eng og annen grøde bør gjøres så tidlig i vekstsesongen at det er mulighet for betydelig gjenvekst som høstes eller beites, og skal gjøres senest innen 1. september. Husdyrgjødsel spredd på åpen åker skal moldes ned straks og senest 18 timer etter spredning. Kommunen din kan ha vedtatt utfyllende bestemmelser til dette.

Spreadeareal

Forskrift om organisk gjødsel sier også noe om hvor mange dyr du kan ha i forhold til disponibelt spreadeareal. Dersom du har ønske om å utvide produksjonen (innafor konsesjonsgrensene), må du sørge for å ha tilstrekkelig spreadeareal. Det er mulig å inngå skriftlige avtaler om spreadeareal med andre. Konsesjonsregelverket for svin og fjørfe legger også begrensninger på antall dyr du kan ha.

For å regne ut hvor mye areal du må ha for å tilfredsstille kravet, kan du bruke dyretallkalkulatoren på www.mattilsynet.no sine sider.

Gjødslingsplan

Når man skal spre gjødsel, både organisk og handelsgjødsel, må man ha en gjødslingsplan. Gjødslingsplanen skal blant annet vise hvilken gjødsel du planlegger å bruke, og mengde på de ulike skiftene. Planen skal oppdateres hvert år. Du kan lage den selv, eller få Norsk landbruksrådgiving (NLR) til å lage en for deg. Det finnes ulike dataverktøy du kan ta i bruk for å lage gjødslingsplan, blant annet Skifteplan og Jordplan.

Som grunnlag for gjødslingsplanen må det ligge jordprøver som ikke er eldre enn 5-8 år gamle. Dersom gjødslingsplan/sprøytejournal mangler, utbetales ikke fullt produksjonstilskudd.

Autorisasjonsbevis – plantevern

For å kjøpe og bruke plantevernmidler må du ha gyldig autorisasjonsbevis, også kalt «sprøytebevis». Det arrangeres nybegynnerkurs hvert år. I Trøndelag tilbys det kurs ved naturbruksskolene og Norsk landbruksrådgiving. Beviset gjelder i 10 år. Etter 10 år må du ta et fornyingskurs. Fornyingskurset kan fra 2016 tas via Mattilsynets nettsider.

BESTEMMELSER DU MÅ VÆRE OBS PÅ

Nydyrking

Søknad om godkjenning av plan skal være godkjent av kommunen før anleggsstart. Ved behandling legges det særlig vekt på hvilken virkning nydyrkingen har på natur- og kulturlandskapsverdiene. Muligheter for funn av fortidsminner skal avklares. Det skal også legges vekt på å sikre driftsmessig gode løsninger. Søknadsskjema fås hos kommunen eller hos Landbruksdirektoratet.

Krav om 10-årige leieavtaler på jordbruksareal

Fra 1. juli 2009 ble drivepliktbestemmelsene i odelsloven opphevet og flyttet til jordloven. En person som overtar en landbrukseiendom har driveplikt på eiendommen så lenge han/hun eier den. Driveplikten kan imidlertid oppfylles ved å leie bort dyrkamarka for 10 år av gangen. Erverver har ett år på seg fra overtakelsestidspunktet til å bestemme seg for om han/hun vil bruke jorda sjøl eller leie den bort. Eier har ikke anledning til å si opp en 10-årig leieavtale, bortsett fra i de tilfeller hvor leieavtalen er misligholdt. Det kan etter en begrunnet søknad gis lemping på kravet om 10-årige leieavtaler. En slik søknad sendes kommunen

Kulturminner

Har du kulturminner på din eiendom kan du ikke foreta deg noe som skader kulturminnet. Dersom det drives/har vært drevet beiting og jordarbeiding kan du fortsette med dette, men ikke inngrep eller endringer som skader kulturminnet. Dersom man ønsker noe gjort, eller oppdager kulturminner skal man søke/varsle Fylkeskommunen. Registrerte kulturminner på din eiendom finner du bl.a. på [NIBIO](#) sine sider, ved å gå inn på [gårdskart på nett](#). Ta kontakt med kommunen ved uklarheter.

Biologisk mangfold/kulturlandskap

Som bonde har du ansvar for å ivareta biologisk mangfold, og ikke gjøre inngrep på din eiendom som kan være til skade for det biologiske mangfoldet. Dette reguleres av bl.a forskrift om produksjonstilskudd. Inngrep som fører til forringelse av det biologiske mangfoldet kan føre til reduksjon i produksjonstilskuddet, og er regulert etter forskrift om produksjonstilskudd §4.

§ 4. 3.ledd: "Det kan ikke gis tilskudd dersom det foretas inngrep som forringer kulturlandskapet. Dersom annet regelverk ikke er til hinder for det, kan kommunen likevel forhånds godkjenne inngrepet dersom det avhjelper betydelige driftsmessige ulemper.

Det kan ikke gis tilskudd dersom det ikke er etablert vegetasjonssoner mot vassdrag med års-sikker vannføring. Vegetasjonssonen skal være tilstrekkelig bred til å motvirke avrenning til åpent vann under normal vannføring. Sonen må være på minst 2 meter målt fra vassdragets normalvannstand, og kan ikke jordarbeides".

PLANVERKTØY/ REVISJON

Skogbruksplan

Skogbruksplan er et nyttig verktøy for deg som er skogeier. Her finner du informasjon om bestandene du har og tiltak rettet mot hvert bestand. Planperioden er normalt over 10 år og gir en god oversikt over hvor du kan finne den hogstmodne skogen. Planen gir også tilrådinger om hvilke oppgaver man bør prioritere. I tillegg inneholder skogbruksplanen areal-, miljø- og ressuroversikt for hele eiendommen og for hvert enkelt bestand. Miljøregistreringer (MIS-registrering) er nødvendige opplysninger for planlegging og gjennomføring av hogst. MIS-registrering vil være et vilkår for tømmerleveranse jf. PEFC skogstandard, sertifiseringssystemet for skogsdrift.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL):

Når du er registrert i Brønnøysundregisteret og Landbruksregisteret (produsentnummer) vil du etter hvert få tilsendt et skriv som orienterer deg om krav til egenrevisjon på bruket ditt. Egenrevisjon kan gjennomføres på nett på www.matmerk.no. Der kan du også bestille sjekklister for dine produksjoner, og få de tilsendt i posten. Egenrevisjon skal gjennomføres en gang i året, og meldes inn til Matmerk.

Manglende KSL vil i enkelte produksjoner føre til trekk i utbetalingspris for råvaren din. Du må for eksempel ha en godkjent KSL-revisjon registrert før første levering av slaktedyr for å unngå slikt trekk.

Det er utarbeidet KSL-standarder for både HMS (helse, miljø og sikkerhet), planteproduksjon, husdyrproduksjon, Inn på tunet og Hest i næring.

Gårdskart med arealtall for jord, skog og utmark

Gårdskart er en kombinasjon av økonomisk kartverk og flyfoto. Kartene viser eiendommens grenser og arealtall, samt arealtyper som dyrka mark, beiter, skog og annet areal. Du kan også finne erosjonsklassifisering i tilknytning til gårdskartet. De fleste av gårdskartene skal være revidert etter en korreksjonsrunde. På noen få eiendommer kan det fortsatt være feil med eiendomsgrenser som ikke er korrigert. Gårdskartene finner du på Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) sine sider, [under gårdskart på nett](#). Gi beskjed til kommunen om du finner feil, så de kan korrigere opplysningene. Ved søknad om produksjonstilskudd og miljøtilskudd må kartene være korrekte, hvis ikke kan det medføre trekk i tilskudd.

TILSKUDDSORDNINGER

Produksjonstilskudd:

Produksjonstilskudd er en samlebetegnelse for flere tilskuddsordninger. Det søkes om tilskudd innen 20. januar med telledato 1. januar, og innen 20. august med telledato 31. juli. For å kunne søke må du ha org.nr. og prod.nr. på plass, og du må ha registrert kontonummer. Ved kontroll skal sprøytejournal, gjødslingsplan og evt. leieavtale for godkjent spredeareal framvises. Ta kontakt med kommunen.

Økologisk landbruk

Arealene skal være innmeldt, kontrollert og godkjent av Debio (kontrollorganet for økologisk produksjon). Tilskudd søkes sammen med øvrig produksjonstilskudd. På www.debio.no finnes info om regelverk for økologisk drift. Der er også informasjon om gratis førsteråd ved omlegging til økologisk drift. Ta kontakt med Norsk landbruksrådgiving for gratis førsteråd.

Avløsertilskudd ved ferie og fritid:

Foretak som har rett til produksjonstilskudd til husdyr kan også ha rett til avløsertilskudd. Det er antall dyr foretaket disponerer pr. 1. januar som avgjør tilskuddets størrelse. Avløsertilskudd - ferie og fritid er en refusjonsordning, dvs. at foretaket kan få refundert utgifter til lønn og arbeidsgiveravgift for avløsere over 15 år. Tilskuddet / refusjonen kan tidligst omsøkes 1. januar året etter, og utbetalingen skjer da i juni samme år. Det søkes på samme skjema som produksjonstilskudd. Søknadsfristen er **20. januar** hvert år. Kontakt kommunen, avløserlag eller regnskapskontor.

Avløsertilskudd ved sykdom, fødsel m.m.:

Personer som har næringsinntekt fra foretak som har rett til avløsertilskudd – ferie og fritid, kan også ha rett til avløsertilskudd ved sykdom m.m. Ordningen gjelder også for planteprodusenter i onneperioder. Også dette tilskuddet er en refusjonsordning. Søknadsfristen er senest 3 mnd. etter siste avløste dag i sykdomsperioden. Til søknaden må sykemelding, kvittering for betalt arbeidsgiveravgift og skatt, samt bekreftet likning vedlegges. Kontakt regnskapskontor, avløserlag eller kommunen.

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal bidra til tidligere generasjonsskifte og dermed stimulere til rekruttering i jordbruket for dem som har hatt hoveddelen av sine inntekter fra jordbruk/gartneri og skogbruk. For å utløse tidligpensjon kreves det at bruker må ha fylt 62 år og at landbrukseiendommen må være overdratt til ny eier eller forpaktingsavtale må være oppsagt. Skjema finnes på www.landbruksdirektoratet.no eller hos kommunen.

TILSKUDDSORDNINGER

Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL-tilskudd):

Dette er tilskudd du kan søke på til kommunen, dersom du ønsker å gjøre en miljøinnsats utover det som kreves av vanlig jordbruksdrift. Du kan søke tilskudd til for eksempel å redusere forurensing, ta vare på biologisk mangfold, hydrotekniske tiltak og rydding av gamle beiter, for å nevne noen. Tilskuddssatser og prioriterte områder varierer fra kommune til kommune. Merk at søknad må være godkjent og innvilget av kommunen før du kan starte på tiltaket.

Regionalt miljøprogram (RMP):

Tilskudd til miljøtiltak har søknadsfrist 20. august, det søkes elektronisk via Altinn. Regionalt miljøprogram er fylkesvise ordninger som forvaltes av Fylkesmannen. Ordningene i RMP er definert i et eget informasjonshefte med foreløpige satser. Ikke alle tilskuddsordningene gjelder hele fylket, og ordningene vil variere fra fylke til fylke. Midlene er rettet mot kulturlandskap f.eks. skjøtsel av biologisk mangfold, kulturminner osv., og mot tiltak for å redusere forurensning som f.eks. utsatt jordarbeiding og ugrasharving.

Dreneringstilskudd:

Tilskudd til drenering av tidligere grøftet jordbruksareal kom i 2013. Hensikten er å øke kvaliteten på jordbruksjorda, samt å redusere faren for avrenning og erosjon. Det gis tilskudd til drenering, grøfting, systematisk grøfting, omgraving og profilering. Kommunen er behjelpelig med søknadsskjema. Husk at søknaden må være godkjent før du kan starte på tiltaket.

SKOGORDNINGER

Skogfond (tidligere "skogavgift")

Alle skogeiere som hogger tømmer for salg skal sette av en del av salgsverdien på en skogfondskonto. Denne kontoen forvaltes av kommunen. Skogeierne kan bruke av disse fondsmidlene til investeringer på skogeiendommen, særlig til skogkultur (planting, ungskogpleie o.s.v.) og til nybygging, opprusting og vedlikehold av skogsveger. Skogfond kan også brukes til å lønne eget arbeid i skogen. Bruk av skogfond gir skattefordel. Skogfondskontoen følger eiendommen.

Husk å melde fra om ny hjemmelshaver og nytt bankkontonr. til kommunen ved eierskifte for å se beholdning/saldo - se www.slf.dep.no/skog/finnsaldo. Logg inn med org.nummer eller personnummer.

Husk søknadsplikt ved opprusting og nybygging av skogsveger!

Skogfondordningen er en gunstig ordning for deg som skogeier. Du har en skattefordel ved at du betaler skatt av 15 % av beløpet på tiltaket ditt. Du kan lese om ordningen på www.slf.dep.no. Skogfondet følger eiendommen og ny eier må påse at ikke gammel eier fortsatt står som innehaver av skogfondskontoen.

Nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK):

I skogbruket finnes det gode tilskuddsordninger for en rekke tiltak i skogen. Her er noen eksempler på tiltak som ofte er tilskuddsberettiget:

- Planting
- Ungskogpleie (lauvrydding og tetthetsregulering i ungskog)
- Tynning i middelaldrende skog
- Nybygging og ombygging av skogsbilveger og traktorveger
- Hogst i bratt og vanskelig terreng

Hvilke ordninger og tilskuddssatser som gjelder, varierer noe fra kommune til kommune og fra år til år. Ta kontakt med skogbruksansvarlig i kommunen for å få oppdatert informasjon om tilskudd til skogbrukstiltak på din eiendom.

ERSTATNINGSORDNINGER

Erstatning ved skader forårsaket av klima

Hvis det er klimatiske årsaker som har medført at du har fått redusert avlingsmengde, kan du søke om avlingsskadeerstatning. Erstatningen dekker kun skade på «avling på rot», og svikten må være mer enn 30% i forhold til gjennomsnittsavlinga for vekstgruppen det gjelder. I særlige tilfeller blir også redusert kvalitet av frukt og bær regnet som avlingssvikt (eks. haglskade). Søknadsfrist 31. oktober.

Husk at du må melde fra til kommunen så snart du får mistanke om avlingsskade forårsaket av klima for å være berettiget å søke.

Kontakt kommunen for mer informasjon.

Naturskadeerstatning

Skader som direkte skyldes naturulykker (storm, flom, skred m.m.) kan gi rett til erstatning. Dette er en erstatning til private grunneiere for tapstilfeller som det ikke er mulig å forsikre seg mot i en alminnelig forsikringsordning. Eksempler på dette kan være veger, bruer, gjerder, jord- og skogbruksareal, og skog (ikke stormskader). Skaden skal meldes til lensmann, politistasjon eller namsfogd innen tre måneder etter at skaden har skjedd. Det er en egenandel på kr. 10. 000 pluss 15 % av resten av kostnadene.

Kontakt lensmannen eller Landbruksdirektoratet for mer informasjon.

Naturskadeerstatning gjelder ikke lenger for skog, her kan man i stedet tegne forsikring i Skogbrand (www.skogbrand.no). *Kontakt kommunen for mer informasjon.*

Erstatningsordninger husdyr

Husdyrprodusenter kan søke om erstatning for økonomisk tap i forbindelse med gjennomføring av offentlig pålegg i husdyrproduksjonen. Det kan søkes om erstatning for husdyr ved:

- Pålagt nedslakting som følge av husdyrsykdom
- Tap i en pålagt oppholdsperiode
- Radioaktivitet og nedfôring før slakting
- Frivillig nedslakting av sauebesetninger

Formålet med ordningen er å bidra til bekjempelse av dyresykdommer, bidra til trygg mat og gi økonomisk erstatning for å redusere belastningen ved ulike bekjempelsestiltak.

Produsenter som har fått pålegg fra Mattilsynet oppfordres til å ta kontakt med Fylkesmannen så raskt som mulig. Mere informasjon finnes på [fylkesmannen sine hjemmesider](#).

INVESTERING OG ETABLERING

Bygdeutviklingsmidler fra Innovasjon Norge

(Midler for bedriftsutvikling og investering i landbruket)

Kommunen er førstelinjekontakt for søknader som skal sendes Innovasjon Norge. Det betyr at søknadene vil bli sendt til uttalelse i kommunen før de sendes videre til Innovasjon Norge. Søknadene er elektroniske, og du må lage deg «bruker» på hjemmesiden til Innovasjon Norge for å få tilgang til søknadene.

Innovasjon Norge kan bidra med investerings- og utviklingstilskudd til ulike prosjekt, lån og rentestøtte, både til tradisjonell bruksutbygging og til tilleggsnæringer. Du kan selv gå inn og se hva Innovasjon Norge har å tilby og hvilke kriterier som gjelder for fylket på [Innovasjon Norge](#).

Det kan også søkes på et særskilt **tilskudd i forbindelse med generasjonsskifte**. Det gis støtte til mindre investeringer som trengs for å gjennomføre og opprettholde tradisjonell landbruksdrift eller tilleggsnæring. Tilskuddet kan gis til brukere under 35 år.

Etablererveiledning

Landbruksforvaltninga i kommunen tilbyr veiledning til personer som ønsker å etablere næringsvirksomhet på eller i tilknytning til gardsbruk. Det informeres om: Utarbeidelse av forretningsplan, etablererkurs, muligheter for å søke om støtte til prosjekter og formelle krav fra det offentlige. Ønsker du å etablere tilleggsnæring oppfordres du sterkt om å gå etablererkurs om du ikke har tilsvarende kompetanse fra før. Innovasjon Norge er ansvarlige for kursene, les mer på www.etablereropplaering.no.

Lokal finansiering

Til forprosjekter og mindre utviklingstiltak har kommunen ofte lokale næringsfond der etablerere og etablerte kan søke om tilskudd. For prosjekter av regional betydning/større omfang er kommunen knyttet opp mot regionalt næringsfond som det kan søkes støtte fra. Mer informasjon rundt dette får du ved henvendelse til næringskontoret.

Nettsteder

Det finnes mye nyttig informasjon på internett til dem som har planer om bedriftsetablering eller utvikling av eksisterende bedrift. "Starte og drive bedrift" på Altinn.no og [Innovasjon Norge](#) er steder som gir gode råd og informasjon.

VILT –NATURBASERT REISELIV

Jakt

Retten til å jakte tilhører i utgangspunktet grunneieren. Fellings-tillatelse for elg, hjort, rådyr og villrein tildeles godkjente vald (det geografiske området som jakten skal foregå i) uten årlig søknad. For småvilt kreves ikke fellingstillatelse .

Grunneieren kan utarbeide en flerårig, maksimalt femårig, bestandsplan for et vald eller et bestandsområde som er godkjent for jakt på elg og/eller hjort, og som disponerer et areal på minimum 20 ganger minstearealet. Kommunen skal godkjenne planen og gir i så fall en samlet fellingstillatelse for hele planperioden. For villrein er det villreinsnemnda som godkjenner bestandsplaner. Godkjente villreinvald tildeles fellingstillatelser for hvert enkelt jaktår.

Storviltjakta er ofte organisert i flere storvald i kommunen. Småviltjakta forvaltes ofte privat eller av for eksempel fjellstyrene for statsallmenningen. Ved beverjakt og smårovvilt anbefales det å ta kontakt med kommunen.

Fiske

Fiskeretten tilhører, slik som jakta, som hovedregel grunneier. Bestemmelser om dette finner en i Lov om laksefiske- og innlandsfiske. Særlig bestemmelsene i lovens kap. IV er sentrale for grunneier å ha kunnskaper om. Som for storviltjakta er det heller ikke uvanlig at det etableres felles organisering av fisket (f.eks. grunneierlag). Særlig er dette vanlig når det gjelder utøvelse av laksefiske, men også for innlandsfiske.

Viltnemda

I hver kommune forvalter viltnemda midler som det kan søkes på fortløpende. Midlene kan nyttes til prosjekter og tiltak for å øke kunnskapsnivået hos rettighetshavere, jegere, kommunen og samfunnet ellers. Også tiltak for å forebygge skader på landbruksnæring voldt av hjortevilt kan være aktuelt å støtte.

Turisme/reiseliv og setring

I enkelte kommuner er turisme/reiseliv og setring viktig tilleggsnæring på gårdsbrukene. Mer informasjon om muligheter for etablering av naturbasert næringsvirksomhet finnes hos kommunen, Fylkesmannen og Innovasjon Norge

Nyttige linker er www.hanen.no og www.wild-norway.com

Utleie

Utleie av hytter og løer til turister, jegere og andre kan blant annet organiseres gjennom markeds-plasser som www.dintur.no og www.inatur.no.

LOKAL MAT OG TJENESTER

Lokal matproduksjon og matforedling

Alle som driver med næringsmiddelvirksomhet skal enten registrere virksomheten eller få den godkjent. Å være næringsmiddelvirksomhet betyr at du (mot eller uten vederlag) leverer fra deg næringsmidler.

Du har ansvar for å sikre at maten er trygg. Regelverket inneholdt krav som gir føringer for trygg matproduksjon, slik at ingen blir syke av å ete maten. Du må gjøre deg kjent med det regelverket som gjelder din produksjon. For å sikre trygg mat er det viktig at du:

- har god grunnleggende hygienisk forståelse
- vet hvor i drifta/produksjonen det er fare for at maten kan bli utrygg/helseskadelig
- har internkontroll for å styre farene ([Rutiner for trygg mat - En innføring i internkontroll og HACCP](#))
- gir nødvendig opplæring til de som arbeider med mat hos deg
- har trygt drikkevann
- har riktig utforma og utstyrte lokaler

Gjeldende regelverk og god veiledning finner du hos [Mattilsynet](#). Du kan søke råd og hjelp hos [Matnavet på Mære](#) som er en del av Innovasjon Norge si satsing på lokalmat, [landbruksavdelingene hos fylkesmennene](#), kommunen og bransjeorganisasjonene [Hanan](#) og [Norsk Gardsost](#).

Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

De viktigste tjenesteområdene for Inn på tunet-gårdene er oppvekst og opplæring, arbeidstrening og rehabilitering, helse og omsorg. Brukere av tjenestene er barn og unge, mennesker med rusproblemer, funksjonshemmede og eldre. Fra 1. januar 2014 ble "Inn på tunet" et registrert varemerke, og gårder som ikke er godkjent kan ikke bruke logo eller kalle seg en "Inn på tunet-gård". Mer info om godkjenningsordningen finner du på [Matmerk](#).

Ta kontakt med Fylkesmannen eller kommunen som vil veilede deg videre.

TIPS PÅ NETTSIDER

Som ny bonde og skogbruker kan det være utfordrende å orientere seg om hvem som kan hjelpe med hva. Under får du en rekke tips på nettsider og bedrifter/rådgiverorganisasjoner du kan kontakte for å få hjelp til det du lurer på i drifta.

Å benytte seg av rådgivere for å bedre økonomien i drifta er mer og mer vanlig, og rådgiverapparatet i landbruket blir stadig mer etterspurt. Som bonde og skogbruker i dag blir man hele tiden utfordra på kompetanseheving for å hente ut marginene i drifta. Rådgiverapparatet blir derfor enda viktigere i fremtiden, og må svare til etterspørselen fra næringa. I takt med dette utvikler landbrukets rådgiverorganisasjoner nye rådgivningstilbud som kan være nyttige å vite om, og kanskje veldig aktuelle for deg som bonde og skogbruker å benytte seg av. Her får du en presentasjon av hva aktørene tilbyr.

Kompetansetilbydere innen jordbruk

- Norsk institutt for bioøkonomi www.nibio.no
- Norsk Landbruksrådgiving www.nlr.no
- TINE www.tine.no/medlem
- Nortura www.medlem.nortura.no
- KLF – Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund www.kjottbransjen.no
- Animalia – fag- og støtteorgan for kjøtt- og eggindustrien www.animalia.no
- Geno – avlsorganisasjon for NRF-rasen www.geno.no
- Avlslaget for Sidet Trønderfe og Nordlandsfe www.stn-avl.no
- Veterinærinstituttet – forskning innen husdyr og mattrygghet www.vetinst.no
- E-plante – planter tilpasset nordiske forhold www.eplante.no
- Vips – varslingsjeneste for skadedyr og sopp etc. www.vips-landbruk.no
- Plantearven – Genressurssenterets samleside om nyttige planter www.plantearven.no
- Plantevernleksikonet www.leksikon.nibio.no
- SEGES – det danske vitensenteret for landbruk www.seges.dk/seges.htm
- Växa – Svensk landbruksrådgiving www.vxa.se
- Landbruksdirektoratet www.slf.dep.no
- Fylkesmannen www.fylkesmannen.no
- Matmerk www.matmerk.no/ksl

TIPS PÅ NETTSIDER

Kompetansetilbyder innen økologisk landbruk

- Agropub – fagstoff innen økologi www.agropub.no
- Debio – kontroll og sertifiseringsorgan www.debio.no
- SlowFood i Norge www.slowfood.no
- Andelslandbruk informasjonsside www.andelslandbruk.origo.no
- Oikos – fellesorganisasjonen for økologiske produsenter og forbrukere www.oikos.no
- Nibio – har nasjonalt forskningsinstitutt for økologisk landbruk www.nibio.no
- Norsk økoturisme – landsdekkende organisasjon for økoturismebedrifter www.ecotourismnorway.no
- Økologi i skolen – dansk side med undervisningsopplegg og tips www.okologiiskolen.dk
- Økologisk landsforening – dansk produsent- og forbrukerside www.okologi.dk
- Praktisk Økologi – dansk side innen småskalaproduksjon www.oekologi.dk/foreningen
- Økologiske Landbrukarna – svenske økoprodusenter www.ekolantbruk.se
- Ekoweb – svensk side om økomarkedene www.ekoweb.nu
- Økologisk førsteråd [NLR –førsteråd](http://NLR-førsteråd)

Hjelpere fagmiljø

- Fylkesmannen www.fylkesmannen.no
- Fylkeskommunen www.stfk.no og www.ntfk.no
- Innovasjon Norge www.innovasjon norge.no
- Kommunal landbruksforvaltning. De fleste kommuner har egne nettsider med relevant landbruksstoff
- Næringshager/næringsforeninger
- Regnskapskontor
- Banker
- Landbruks og matdepartementet www.lmd.dep.no
- Landbruksdirektoratet www.landbruksdirektoratet.no
- Norges Vel – nærings- og lokalsamfunnsutvikler www.norgesvel.no
- Norsk Bonde- og Småbrukarlag www.smabrukarlaget.no
- Norges Bondelag www.bondelaget.no
- Norsk Landbrukssamvirke www.landbruk.no

HMS i landbruket

* NLR HMS — en del av norsk landbruksrådgiving www.nlr.no

TIPS PÅ NETTSIDER

Nyttige linker Skog og trevirke

- Nibio - forskning og informasjon om skog, jord, planter, utmark og land-skap www.nibio.no
- TreFokus/ByggSkolen/Tresenteret/Treindustrien – fellesportal innen treinformasjon og forskning www.trefokus.no
- Skogveven – undervisningsopplegg og oppslagsverk innen skogbruk www.skogveven.no
- Bygg og bevar – portal om å bo i og restaurere gamle hus www.byggogbevar.no
- Skogkurs – Kurs og informasjonsside for Skogbrukets Kursinstitutt www.skogkurs.no
- SkogsNorge – portal for skogbruk og skogsindustri www.skogsnorge.no
- Statskog – tilbuds- og informasjonssider www.statskog.no
- Skogbrukets landsforening – bransjeforening i NHO mat og landbruk www.skogbruk.no
- Norsk Trevare – bransjeforening for trebygg www.trevare.no
- Nobio – Norsk Bioenergiforening www.nobio.no
- Skogforsk – svensk skogforskning www.skogforsk.se
- Norsk Juletre – juletre- og pyntegrøntorganisasjon www.norskjuletre.no
- Allskog – Skogeiere Nordafjells www.allskog.no
- Norges Skogeierforbund www.skog.no
- Skogselskapet—www.skogselskapet.no
- Kystskogbruket—www.kystskogbruket.no
- Skogsvei www.skogsvei.no
-

Utdanning

- Velkommen til naturbruksskolene – felles portal www.naturbruksskolene.no
- Landbruksutdanning.no portal for HiNT, NMBU og HiHedmark www.landbruksutdanning.no
- Skjetlein grønt kompetansesenter, etterutdanningskurs og voksenagronom www.skjetleinkompetanse.no
- Mære landbruksskole etterutdanningskurs og voksenagronom www.maere.no
- Velg Skog – felles side for skogrelatert utdanning www.velgskog.no
- HiNT Høgskolen i Nord-Trøndelag, landbruksutdanning www.Hint.no
- HiST matteknologi – høgskoleutdanning www.hist.no
- Studieforbundet næring og samfunn (tidligere BSF), Nordenfjeldske www.naeringogsamfunn.no
- Københavns universitet – institutt for Plante- og miljøvidenskap www.plen.ku.dk/
- Aarhus Universitet – Foulum campus for fødevarer og jordbrug www.dca.au.dk
- SLU Sveriges Lantbruksuniversitet www.slu.se

TIPS PÅ NETTSIDER

Etablering og investering

- Innovasjon Norge www.innovasjon Norge.no
- Bedin (en del av Altinn) Verktøy for å starte og drive bedrift www.altinn.no
- Studenttorget - Student og gründer www.studenttorget.no
- Ungt entreprenørskap www.ue.no
- Ung tiltakslyst www.ungtiltakslyst.no
- Ungdomsfondet www.ungdomsfondet.no
- JA-YE (Junior Achievement -Young enterprise)- Internasjonal organisasjon for ungdom og entreprenørskap www.http://share.jayeapps.com/EEC2015/
- Finansportalen Forbrukerrådets portal for å sammenlikne økonomiske tilbud
- Penger.no En portal for økonomi, forsikring og finansiering www.finansportalen.no
- NTNU – master i entreprenørskap (søknadsfrist 15. april) www.ntnu.no
- Etablerer.no - Nettbaserte kurs www.etablerer.no
- NKS-studier - Oversikt over nettbaserte kurs www.nks.no
- BI – Entreprenør og økonomiutdanning www.bi.no
- Senter for entreprenørskap – Studieenhet ved Universitetet i Oslo www.mn.uio.no
- Ferd – sosiale entreprenører – Investeringselskapet Ferd sin satsing på sosialt entreprenørskap www.ferd.no

Nyttige linker Mat og næringsmiddel

- Mattilsynet – alt om regelverk for mat og husdyr www.mattilsynet.no
- Nofima – forskning og utvikling innen matsektoren www.nofima.no
- O! Trøndersk Mat og Drikke AS — veilednings- og nettverkssenter www.oimat.no
- Matnavet på Mære – Midt-Norsk kompetansesenter innen mat www.maere.no
- Hanen – næringsorganisasjon innen mat og gårdsturisme www.hanen.no
- Matmerk – kompetansesenter som også har ansvar for merkeordninger og KSL www.matmerk.no
- Matprat – oppskrifter og tips om mat www.matprat.no
- Slow Food Norge www.slowfood.no
- Bondens marked www.bondensmarked.no
- Vitenskapskomiteen for mattrygghet – organ for risikovurderinger www.vkm.no
- Matalliansen – portal for matforskning www.umb.no/matalliansen
- Matindustrien – tidsskrift www.matindustrien.no
- Gastronomisk Institutt – nasjonalt kokke- og matfaglig senter www.gastronomi.no
- Eldrimner – svensk nasjonalt matkompetansesenter www.eldrimner.com
- Innovasjon Norge – lokalmat og opplevelser www.innovasjon Norge.no/lokalmat

TIPS PÅ NETTSIDER

Kompetansetilbyder innen reiseliv og turisme

- Innovasjon Norge www.innovasjon Norge.no
- Trøndelag Reiseliv og ulike regionale destinasjonsselskaper www.trondelag.com
- Hanen - næringsorganisasjon innen bygdeturisme, gardsmat og innlandsfiske www.hanen.no
- Norsk Reiselivsforum – sekretariat for reiselivsrelaterte klagenemnder www.transportklagenemnda.no
- Visit Norway – offisiell reiseguide og reiselivsportal www.visitnorway.com
- NHO Reiseliv – arbeidsgiver og næringsorganisasjon innen reiseliv www.nhoreiseliv.no
- Cittaslow i Norden www.cittaslow.com
- Din tur – reiselivsoperatør på nett www.dintur.no
- Stiftelsen Sykkelturisme – utvikler sykkelferiedestinasjoner www.cyclingnorway.no
- Den norske turistforening www.dnt.no
- BookNorway – bransjeorientert ITprosjekt, med bl.a. kursopplegg www.trainingportal.no
- Norges Jeger- og Fiskeforbund www.njff.no
- Norges Havfiskeforbund – bl.a. med mye informasjon om sikkerhet og regler www.norgeshavfiskeforbund.no
- Rutebok for Norge – nasjonal reiseplanlegger www.rutebok.no
- Inatur – Norges største markeds plass for jakt, fiske og hytter i norsk natur Inatur.no
- Interaktiv turplanlegger Ut.no

Hjelpeverktøy

- Slideshare.net – Nettsted med presentasjoner om det meste – også på norsk www.slideshare.net
- Regelhjelp – veiviser til HMS-regelverket www.regelhjelp.no
- Oria – Bibliotekenes søkeportal for litteratur www.bibsys.no
- Store Norske Leksikon – forklaring av økonomibegreper www.snl.no
- Er det farlig – om farlige stoffer i forbrukerprodukter www.erdetfarlig.no
- Genøk – Senter for biosikkerhet www.genok.no
- Landbruksstatistikk SSB – Statistisk Sentralbyrå www.ssb.no
- Landbruksstatistikk – Landbruksdirektoratet www.slf.dep.no
- Melk.no – Opplysningskontoret for meieriprodukter www.melk.no
- Brød og korn – Opplysningskontoret for brød og korn www.brodogkorn.no
- Frukt.no – Opplysningskontoret for frukt og grønt www.frukt.no

VEGPLANLEGGERE skogsveier

Navn	Geografi	E-post	Telefon
Nils Olaf Kyllø	Sør-Trøndelag, Meråker, Stjørdal	fmstnok@fylkesmannen.no	913 34 404
Gunnar Pettersen	Innherred og Leksvik	Gunnar.pettersen@ntfk.no	416 01 351
Bjørn Arve Øvereng	Namdal	Bjorn-arve.overeng@ntfk.no	950 97 408

SKOGKURS Kurs i praktisk skogbruk og bruk av skogfond

Navn	Geografi	E-post	Telefon
Cato Haarberg	Sør-Trøndelag	catohaarberg@hotmail.com	971 88 025
Morten Lien	Sør-Trøndelag	mortenlienmosand@gmail.com	415 77 017
Bjørn Arve Øvereng	Nord-Trøndelag	Bjorn-arve.overeng@ntfk.no	950 97 408

KJØP/SALG Tilbydere på utføring av tiltak i skogen, samt tømmerkjøp

Navn	Geografi	E-post	Telefon
Trond Svanøe-Hafstad	Trøndelag	tsh@sbskog.no	915 67 079
Ivar Egil Gjørå	Trøndelag	lvar.egil.gjora@nortommer.no	473 44 619
Arvid Eriksen	Stjørdal og sørover	Arild.eriksen@allskog.no	905 18 782
Per Arne Løvhaugen	Levanger/Frostad og nordover	Per.arne.lovhaugen@allskog.no	413 66 544

REGNSKAPSFØRERE Fokus på skogfond, gjennomsnittsligning m.m.

Navn	Geografi	E-post	Telefon
Lars Olav Dalum	Hemne, Snillfjord, Hitra, Aure	Lars.olav@dalumregnskap.no	906 90 880
Jan Arild Sletvold	Orkdal, Meldal, Skaun, Agdenes	Jan.sletvold@agdenes.com	902 37 940
Sigmund Rian	Rissa, Bjugn, Åfjord, Osen, Roan, Leksvik	Sigmund.rian@smnregnskap.no	416 53 817
Jan Arne Renå	Trondheim, Klæbu, Malvik, Selbu, Tydal, Stjørdal, Meråker	Janarne.rena@kl.no	909 38 138
Bård Hovin	Melhus, Midtre Gauldal, Holtålen, Røros, Rennebu, Oppdal	Bard.hovin@smnregnskap.no	975 12 313
Olav Karlsen	Inn Trøndelag	snasa@smnregnskap.no	91371847
Jonny Melting	Nord-Trøndelag	jonny@steinkjer-regnskap.no	982 50 229

SKOGPÅDRIVERE

Veiledning og praktiske råd om skogbehandling, skogsdrift og vegbygging

Navn	geografi	E-post	telefon
Morten Lien	Melhus, Midtre Gauldal, Holtålen, Røros, Rennebu, Oppdal	mortenlienmosand@gmail.com	415 77 017
Ivar Syrstad	Meldal, Orkdal, Skaun, Agdenes, Hemne, Snillfjord, Hitra	Ivar.syrstad@meldal.kommune.no	479 05 928
Under rekruttering	Meråker, Stjørdal, Selbu, Tydal, Malvik, Trondheim, Klæbu		
Simon Larsen	Hele Fosen	skog@fosen.net	994 79 767
Gunnar Jermstad	Innherred	Gunnar.jermstad@ntfk.no	906 41 802
Aage Albert Berg	Innherred	Aage-albert.berg@ntfk.no	948 89 706
Knut Sklett	Namdal	Knut.sklett@ntfk.no	957 80 793
Bjørn Arve Øvereng	Namdal	Bjorn-arve.overeng@ntfk.no	950 97 408
Per Gjellan	Namdal	Per.gjellan@snasa.kommune.no	977 52 997
Karl Erik Solum	Namdal	Karl.erik.solum@bindal.kommune.no	970 33 447

LANDBRUKSFORVALTNINGEN I KOMMUNEN OG HOS FYLKESMANNEN

Kommunen er førstelinjetjeneste. Det betyr at det er kommunen du først skal kontakte dersom du lurer på noe.

De fleste søknader og henvendelser skal gå via kommunen for behandling, før saken evt. sendes videre.

Fylkesmannen forvalter en del ordninger, og har ansvar for utbetaling av tilskudd osv. Fylkesmannens rolle er å passe på at regelverket blir fulgt. Kommunene har ansvar for å passe på og kontrollere at regelverket blir fulgt. Kommunen er også forurensningsmyndighet.

Fylkesmannen er klagesaksbehandler på saker avgjort i kommunene.

Både kommunene og Fylkesmannen sitter med mye kompetanse, så ta kontakt for å få råd/hjelp til det du måtte lure på!

NORSK LANDBRUKSRÅDGIVING TILBYR

Jord- og plantekultur:	Dyrkingsrådgiving for optimal avling og kvalitet. Rådgiving før, i og etter vekstsesong.
Byggrådgiving – hele prosessen:	Driftsplan, forslags- og arbeidstegninger, kostnadsoverslag, anbud, byggeledelse, tilpasset høstelinjer og mekanisering.
Økonomirådgiving:	Driftsplan, lønnsomhetsvurderinger, budsjettering, kalkyler, erstatningsberegninger, bruk av tverrfaglig økonomisk, agronomisk, maskinteknisk og byggteknisk kompetanse.
NLR Bedre Bunnlinje:	Veivalg - diskusjonspartner ved endringer, utarbeidelse av dynamisk strategi og oppfølging av tiltak innenfor ulike fagområder.

Kontakt:

Norsk Landbruksrådgiving Nord-Trøndelag telefon 74160790 eller e-post trondelag@nlr.no

Norsk Landbruksrådgiving Sør-Trøndelag telefon 72845110 eller e-post nlrst@nlr.no

Norsk Landbruksrådgiving Namdal telefon 97704500 eller e-post namdal@nlr.no

Oppdal Landbruksrådgiving telefon 95557932 eller e-post oppdal@nlr.no

NORTURA

Driftsrådgiving:	Driftsråd Start for de som vurderer å etablere ny produksjon. Driftsråd Etablert for de som ønsker en full gjennomgang av gårdens driftsopplegg for å kartlegge forbedringspotensialer. Fokus på god helsestatus.
Byggrådgiving:	Tegninger m/kostnadsoverslag (småfe). Samarbeid med andre aktører på de andre dyreslagene.
Fôring:	Utarbeidelse av fôrplan, råd om beiting/arealbehov
Økonomi:	Fra enkle DB-kalkyler til driftsplan med alle økonomiske nøkkeltall, taksering av buskap/erstatningsberegninger mm
Husdyrkontroll:	Brukerstøtte for Storfekjøttkontroll, Sauekontroll, InGris, Slaktekyllingkontroll og eggkontroll.
Avl:	Ultralydmåling/Ungdyrkåringer på storfe og småfe

Kontakt:

Nortura medlemssenter telefon 800 30 303 eller e-post: medlem@nortura.no

Info på vår hjemmeside: <http://medlem.nortura.no>

FELLESKJØPET

Føringsrådgiving:	Utarbeiding av fôrplan
Maskinteknisk rådgiving:	All type maskin i vår portefølge
I-mek:	Bygningstegninger, planlegging og kostnadsoverslag
Produktrådgiving:	Innen kraftfôr, plantekultur, i-mek, maskin

Kontakt:

Ring oss på telefon 03520 eller finn din fagkonsulent på www.felleskjopet.no.

TINE Rådgiving og Medlem

- Nøkkelrådgiving:** Din faste TINE-rådgiver følger deg gjennom året, støtter ditt arbeid med mål- og tiltaksplan, samt følger opp deg som bedriftsleder og ditt melkeproduksjonsforetak etter behov og avtale med deg. Oppfølging av Husdyrkontrollen - Verdens beste dokumentasjon av produksjon, avl og dyrehelse?
- Fôring og økologi** Følger opp styringssystemer og melkerobot, Optimerer, lager fôrplaner og oppdaterer fôrtabeller, ut fra de mål du har satt deg. Vi følger deg tett for å sikre effektiv og lønnsom utnyttelse av alle typer av fôrmidler, egenproduserte og innkjøpte. Vi har også rådgivere med solid kunnskap om økologisk melkeproduksjon.
- Melke kvalitet og melkingssystemer:** Våre melkekvalitetsrådgivere følger med melkekvaliteten, undersøker melkingsutstyr og gir råd for å oppnå og stabilisere elitemelksleveranse, høy leveringsprosent og kvotefylling
- Dyrehelse og velferd:** Våre rådgivere og veterinærer hjelper deg med å holde de friske dyra friske, kartlegge og løse sykdomsproblemer, etablere rutiner for god helse, god fruktbarhet og produksjon
- Avl:** Våre avlsrådgivere drøfter avlsmessige spørsmål og setter opp utvidet avlsplan med egenskapsvalg slik at buskapen kan utvikles genetisk i ønsket retning
- Bygg:** Forprosjektering og prosjektering av nybygg, utbygging og rehabilitering. Utarbeidelse av situasjonsplan med terreng. Kostnadskalkyle.
- Økonomi/veivalg:** Veivalg for å stake ut framtida på egen gard, økonomisk analyse av dagens drift, budsjettering og driftsplanlegging, økonomisk beregning av ulike driftsalternativer. Livslinjeråd: Hva får jeg i pensjon? Når kan jeg gå av med pensjon? Når skal gården overdras?
- LEAN i landbruket:** Her får du kjennskap til en kultur der en stadig jakter på små forbedringer. Du får også kjennskap til flere verktøy som kan gi deg avlastning som bedriftsleder. Lean-rådgiveren er med og stimulerer deg til å jobbe smartere.

Kontakt: TINE Medlemstelefon 51 37 15 00 eller epost: medlem.midt@tine.no

KURSTILBYDERE

Alle overnevnte tilbyr kurs, markdager, og skreddersyr erfaringsgrupper og fagdager/kvelder etter ønsket behov for kompetanseheving.

I tillegg har vi godt etablerte kurstilbydere på Mære og Skjetlein som kjører en mengde kurs og møter.

Se nettsidene:

www.maere.no

www.skjetleinkompetanse.no

Studieforbundet næring og samfunn Nordenfjeldske tilbyr og kurs, samt tilskudd til studieringer.

www.naeringogsamfunn.no

Vi løfter kompetansen sammen!

